

STĂPÂNII PONORULUI (DIN ȚARA HAȚEGULUI) ÎN SECOLUL AL XV-LEA.
SCHIȚĂ ISTORICĂ ȘI GENEALOGICĂ

Ioan Aurel POP

La 4 decembrie 1447, lăncu de Hunedoara emitea un document de o importanță deosebită, din mai multe puncte de vedere⁴⁹. Întâi de toate, acesta este singurul cunoscut, păstrat până astăzi, dat de lăncu la Târgoviște, în cetatea de scaun a Țării Românești. De asemenea, el este singurul document în care marele comandant și om politic de origine română se intitulează "din mila lui Dumnezeu, voievod al Țării Românești" (*Dei gratia, partium Transalpinarum wayvoda*), calitate pe care o alătură celei de "gubernator al regatului Ungariei" (*regni Hungarie gubernator*), fără ca acest din urmă titlu să mai fie însoțit de particula *Dei gratia*, semn că el deriva "din milă" pământească și nu divină. În fine, locul emiterii este numit de lăncu în document "cetatea noastră Târgoviște" (*civitas nostra Tergovisthya*). Autenticitatea, importanța și valoarea acestui document, pentru analiza campaniei lui lăncu de Hunedoara în Țara Românească în noiembrie-decembrie 1447, au fost relevate, cu probitate deosebită, de către Francisc Pall, încă la începutul anilor '60 ai secolului XX⁵⁰. De aceea, nu vom insista asupra acestor aspecte în studiul de față, ci asupra conținutului propriu-zis al textului.

Gubernatorul Ungariei și voievodul Țării Românești spune că, ținând seamă de faptele de credință ale lui Petru, fiul lui Stroia (*Ztroya*) de Ponor, îi dăruiește acestuia și, prin el, lui Șerban (*Sorban*) și Hălmagiu (*Halmad*), frații săi după tată și, de asemenea, lui Stroia, fiul lui Nicolae și lui Ștefan, fiul lui Stanciu (*Ztanchu*) de Ponor, a treia parte a posesiunii Ponor, stăpânită de aceștia încă din trecut după datina cnezială și, de asemenea, a treia parte a posesiunii Ohaba, ambele aflate în comitatul Hunedoara și districtul Hațeg. Dania se face cu drept nobiliar, iar donatarii sunt asimilați nobililor. De fapt, documentul în sine nu este unul de danie, ci este un mandat către capitlul de Alba Iulia, care este invitat să-și trimită omul de mărturie, pentru ca acesta, alături de omul de mărturie al guvernatorului, să procedeze la punerea în stăpânire, după rânduială, a celor dăruți. De altfel, pe verso-ul documentului, se și menționează că punerea în stăpânire s-a făcut în 15 ianuarie 1448, fără

⁴⁹ Arhivele Naționale Maghiare (în continuare ANM), DI. 29 793. Documentul a fost publicat în Fr. Pall, *Intervenția lui lăncu de Hunedoara în Țara Românească și Moldova în anii 1447-1448*, în "Studii. Revistă de istorie", 16, 1963, nr. 5, p. 1067-1069 și în *Documenta Romaniae Historica*, D. Relații între Țările Române, vol. I. București, 1977, p. 394-396.

⁵⁰ Fr. Pall, *op. cit.*, p. 1048-1069.

împotriviți, cu excepția lui Dan de Zarka, pentru a patra parte a treimii respective din posesiunea Ponor. Acesta din urmă provenea din Sereca (=Zarka), pe Valea Orăștiei și se pare că dreptul său, întemeiat sau nu, deriva în urma căsătoriei, deci pe linie feminină⁵¹. Posesiunile aflate în discuție sunt Ponorul și Ohaba-Ponor de astăzi, aflate în colțul sud-estic al Țării Hațegului, pe cursul superior al Streiului. După organizarea cetății regale Hațeg, aceste sate, ca și multe altele, au fost încadrate în domeniul cetății. Evident, se naște întrebarea firească în legătură cu identitatea donatarilor: cine puteau să fie acești Ponoreni, încât guvernatorul Ungariei să poruncească din Târgoviște capitlului albens introducerea lor în stăpânire? Până la un punct, răspunsul nu este foarte dificil. Erau membrii unei familii locale de origine cnezială, ca atâtea altele din regiune. Ei se află într-o fază avansată de integrare în rândul nobilimii regatului, din moment ce anterior stăpâniseră treimea din Ponor cu drept cnezial (*more keneziatus*), iar acum erau recunoscuți ca stăpâni asupra părților din Ponor și din Ohaba-Ponor cu drept nobiliar. Această recompensă venea desigur ca urmare a meritelor militare deosebite ale lui Petru de Ponor, care, alături de miile de cnezi români⁵² din Transilvania, Banat, Maramureș, participase la marile campanii ale lui Iancu, poate chiar și la cea de readucere a Țării Românești în blocul antiotoman (noiembrie-decembrie 1447). Trebuie să presupunem că el însuși a insistat la Târgoviște pentru emiterea diplomei de danie și a mandatului lui Iancu adresat capitlului albens. Din câte se cunosc până acum, înaintașii direcți ai familiei lui Petru de Ponor nu apar consemnați documentar, dar posesiunea Ponor are o istorie mai veche.

Astfel, la 25 august 1404, Sigismund de Luxemburg, regele Ungariei, porunca capitlului din Alba Iulia să-i introducă pe frații Barbul (cnez), Dumitru, Ștefan, Danciul și Giurcă, fiii lui Lelu de Râu Bărbat, în stăpânirea unei jumătăți din posesiunea Ponor și a unei treimi dintr-un cnezat, localizat în posesiunile Ponor, Strei (*Stryg*) și Livadia⁵³. Documentul menționează că familia cnezială din Râu Bărbat stăpânea și anterior părțile din posesiunea și cnezatul pomenite, dar numai cu titlu temporar, pe când acum ei sunt recunoscuți cu stăpânire cnezială deplină. Așa cum s-a arătat, dania regească (de fapt, confirmarea) venea probabil ca urmare a sprijinului dat de fiii lui Lelu suveranului în timpul răscoalei din 1403⁵⁴. Și în acest act, componentele daniei au un regim diferit, deoarece jumătatea

⁵¹ R. Popa, *La începuturile evului mediu românesc. Țara Hațegului*, București, 1988, p. 113, 152.

⁵² Șt. Pascu, *Rolul cneziilor din Transilvania în lupta antiotomană a lui Iancu de Hunedoara*, în "Studii și cercetări de istorie" (Cluj), 8, 1957, nr. 1-4, p. 25-67.

⁵³ Regest în A. A. Rusu, I. A. Pop, I. Drăgan, *Izvoare privind evul mediu românesc. Țara Hațegului în secolul al XV-lea*, I (1402-1473), Cluj-Napoca, 1989, p. 46-47.

⁵⁴ C. Feneșan, *Ohaba și Ponor - două moșii românești din Țara Hațegului și stăpânii lor în secolele XV-XVI*, în "Sargetia", XVIII-XIX, 1984-1985, p. 182. Despre evoluția familiei cneziale din Râu Bărbat, vezi R. Popa, *op. cit.*, p. 115-117.

posesiunii Ponor este în afara cnezatului a cărui treime conține părți din Ponor, Strei și Livadia. Posesiunile Ponor și Livadia sunt ușor de localizat, deoarece sunt vecine și situate pe cursul superior al râului Strei. Posesiunea numită în document "Ztryg" nu poate fi nici Streiul, nici Streisângeorgiul⁵⁵ și nici Streiul-Plopi⁵⁶, deoarece acestea sunt situate mult prea departe (spre Hunedoara și, primele două, chiar în afara Țării Hațegului), pentru a alcătui un cnezat împreună cu Ponorul și Livadia. Ca urmare, acest "Strei" pomenit la 1404 trebuie să fi fost așezat tot pe cursul superior al râului omonim, probabil la Livadia de Câmp, cum s-a presupus⁵⁷ sau într-o așezare azi dispărută, în vecinătatea imediată a Ponorului și a Livadiei (Livadiilor). Oricum, grupul de sate din colțul sud-estic al Depresiunii Hațegului (cel puțin 12 așezări, între care și Ponor, Ohaba Ponor, Livadiile), situate pe cursul superior al Streiului și pe văile afluenților acestuia, a format în secolul XIV (și anterior) un cnezat cu centrul la Râu Bărbat⁵⁸. Cu timpul, datorită modificărilor din societatea feudală locală și a influenței feudalismului de model apusean, cnezatul Râu Bărbat (ca și celelalte similare) s-a dezmembrat prin moșteniri, cotropiri, zalogiri, vânzări-cumpărări etc.

La 8 februarie 1408, unul din fiii lui Lelu, anume Ștefan, zis aici "de Ponor" (în numele său și al fraților Barbu, Dumitru, Danciu și Giurcă), îl oprește pe luga, fiul lui Sanislau (ori Stanislau) de Ponor, să păstreze pentru sine, cu titlu nobiliar, o pătrime din cnezatul posesiunii Ponor, pe care o deținea prin înțelegere cu urmașii pomeniți ai lui Lelu⁵⁹. În 1426, același Ștefan este numit tot "de Ponor"⁶⁰, semn probabil că acest fiu al lui Lelu de Râu Bărbat rezida acum la Ponor. La 6 iunie 1447, între vecinii românilor din Livadia (Oprian, fiul lui Costea, Fratu, fiul lui Stroia, Vlad, fiul lui Dușca și Stan, fiul lui Șerbu), dăruitiți cu părți din posesiunea Livadia, se află și un Petru de Ponor⁶¹. Credem că este vorba despre același Petru, fiul lui Stroia, care peste circa șase luni (împreună cu frații săi de sânge și de moșie), după cum s-a arătat, avea să primească diplomă cu drept nobiliar de la lancu de Hunedoara, pentru o treime din Ponor și o altă treime din Ohaba.

---

⁵⁵ C. Feneșan, *op. cit.*, p. 182.

⁵⁶ Fr. Pall, *op. cit.*, p. 1059.

⁵⁷ R. Popa, *op. cit.*, p. 102.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 171-173.

⁵⁹ A. A. Rusu, I. A. Pop, I. Drăgan, *op. cit.*, p. 57-58.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 75-76.

⁶¹ *Ibidem*, p. 138-140.

Recapitulând, se constată că spre mijlocul secolului XV, principalii stăpâni la Ponor erau urmașii lui Lelu de Râu Bărbat și Petru, fiul lui Stroia, cu rudele sale. Mărimea părților deținute la Ponor de către cele două familii este importantă pentru interferența dintre modul de stăpânire cnezial, tradițional și tipicul feudal apusean, care tindea să disloce vechile rânduieli. Astfel, jumătatea Ponorului, împreună cu partea din această posesiune reprezentând treimea cnezatului alcătuit din Ponor, Strei (probabil Livadia de Câmp) și Livadia (de Coastă), trebuiau să constituie la un loc două treimi din întreg Ponorul, deoarece cealaltă treime a acestei posesiuni era recunoscută la 1447 lui Petru, fiul lui Stroia și alor săi. Cu alte cuvinte, treimea cnezatului alcătuit din Ponor, Strei și Livadia, reprezenta de fapt la Ponor o șesime din această posesiune. Altfel spus, cei din Râu Bărbat aveau oficial patru șesimi din Ponor (asupra cărora, în parte, ridica pretenții și luga, fiul lui Sanislau, care căuta să obțină titlu nobiliar pentru o pătrime din cnezatul Ponor la 1408), iar Petru cu ai săi aveau, tot oficial, două șesimi din această posesiune⁶². Presupunem că pătrimea de cnezat pretinsă de luga era situată în partea deținută legal de urmașii lui Lelu, deoarece aceștia susțin că el avea acea pătrime în urma înțelegerii cu ei, cu Leleștii și protestează împotriva lui, în timp ce familia lui Petru de Ponor nu face acest lucru, deși se știe că ea își stăpânea din vechime treimea din Ponor cu drept cnezial. Dacă mai luăm în calcul și pretenția lui Dan de Sereca (cum s-a văzut) asupra unui sfert din treimea Ponorului (adică 1/12 din total), deținută de Petru și ai săi, constatăm că vechiul drept unitar de stăpânire cnezială se fărâmițase în vreo 12 părți, dar se concentra iarăși în mâna unor familii mai puternice, metamorfozat acum în drept nobiliar. Chiar și numai din documentele evocate până acum, reiese că stăpânirea cnezială și cnezatele suferiseră permanente transformări, încă înainte de imixtiunea unei ordini de drept străine. Motivul principal al fărâmițărilor repetate a fost, credem, lipsa din dreptul feudal românesc timpuriu a principiului primogeniturii în cazul moștenirilor de bunuri imobiliare, în speță de sate (pământ și oameni). Se mai adaugă și dreptul inițial al fetelor de a participa la moștenire în condiții egale cu băieții (deși justiția de inspirație apuseană avea să elimine de timpuriu în Transilvania acest principiu tradițional). Ca urmare, și cnezatele, ca structuri teritoriale, au avut o soartă labilă. De aceea, de pildă, Ponorul, parte a cnezatului de Râu Bărbat, pare să fi format la un moment dat o unitate cnezială cu Streiul și Livadia (poate, cele două Livadii) sau chiar un cnezat individual, de sat, fragmentat apoi și acesta. De fapt, cnezatele s-au împărțit fiindcă s-au împărțit drepturile de stăpânire cnezială, iar dreptul cnezial înseamnă exercitarea stăpânirii după rânduiala cnezială și nu neapărat stăpânirea unui întreg cnezat, care, de cele mai multe ori, își

⁶² Nu înțelegem de unde s-a tras concluzia că, la 1404, unei jumătăți din moșia Ponor îi corespundea o treime din cnezatul acesteia (C. Feneșan, *op. cit.*, p. 183), deoarece nicăieri nu se spune că atunci s-a dăruit întreg Ponorul, pe de o parte, iar documentul nici nu vorbește despre o treime a cnezatului Ponor, ci despre o treime a cnezatului format din Ponor, Strei și Livadia, ceea ce este cu totul altceva, pe de altă parte.

pierduse unitatea inițială. Situația se complică și mai mult când, pe teritoriul aceluiași vechi cnezat, stăpânirea se exercită cu drept cnezial, în anumite părți ale sale și cu drept nobiliar, în altele. Acesta este, cum s-a văzut, și cazul posesiunii Ponor, în care, de la 1447, Petru, fiul lui Stroia, cu ai săi, stăpâneau cu drept nobiliar treimea pe care în trecut o avuseseră tot ei, dar cu drept cnezial.

După mijlocul secolului XV, noi competitori intervin în disputa asupra Ponorului, ca și a altor sate hațegane. Cel mai important este însuși Iancu de Hunedoara. Acesta primește la 3 aprilie 1453, prin grația regelui Ladislau V (Postumul), cetatea Deva și o serie de posesiuni din vecinătate, între care și o Ohaba, două Livadii, Ponorul, alături de alte vreo 20 de sate din districtul Hațegului⁶³. De altfel, date fiind împrejurările (minoratul regelui și copleșitoarea putere a guvernatorului), este de presupus că, respectând formalitățile, dania și-a făcut-o Iancu însuși. Numai că noua situație de stăpân suprapus a marelui general și om politic nu avea să dureze prea mult, deoarece, cum se știe, dăruitul și-a încheiat viața, aureolat de glorie, în august 1456. Curând, la 4 ianuarie 1457, același rege Ladislau confirmă lui Dumitru, fiul lui Barbu, fiul lui Lelu de Râu Bărbat, posesiunile Hobița, Federi, o "dreaptă jumătate" din Ponor, un sfert din Râu Bărbat și părți din Baru, stăpânite din vechime, spune documentul, de înaintașii acestui Dumitru și, în vremea aceea, chiar de către el⁶⁴. Prin urmare, cel puțin în ceea ce-l privea pe nepotul lui Lelu, dania către Iancu pare să fi rămas o simplă formalitate, fără urmări practice vizibile, sesizabile.

La 29 ianuarie 1458 însă, guvernatorul regatului Ungariei și cumnatul lui Iancu, Mihail Szilagy, cere capitulului albens să-i pună pe Căndeștii de Râu de Mori (Ladislau și Ioan Căndreș, fiii lui Căndea) în stăpânirea posesiunilor Ohăbița, Federi, Plăișor (numită și Uric), a unui sfert din Râu Bărbat, a unei jumătăți din Ponor și a porțiunilor din Baru⁶⁵. Mai mult, la 16 mai 1458, regele Matia le confirmă Căndeștilor actul de donație făcut de Mihail Szilagy⁶⁶. Însă peste nici o lună, la 8 iunie 1458, același suveran dăruiește lui Ladislau, fiul lui Stanciul de Ponor, verilor săi Petru și Hălmagiu, precum și fraților lor de moșie (copărtași), anume Ioan, fiul lui Șerban și Nicolae Roman, a treia parte a posesiunilor Ponor și Ohaba, "în a căror netulburată stăpânire s-au aflat și înaintașii lor din vechime... și se spune că ei înșiși se află chiar și acum"⁶⁷. Conform procedurii, regele poruncește (la 8 iunie)⁶⁸

⁶³ Hurmuzaki, II/2, p. 34-35; A. A. Rusu, I. A. Pop, I. Drăgan, *op. cit.*, p. 183.

⁶⁴ A. A. Rusu, I. A. Pop, I. Drăgan, *op. cit.*, p. 214-217.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 226-228. Pentru situația Căndeștilor în secolul XV, vezi A. A. Rusu, *Cnezi români din Transilvania în epoca lui Iancu de Hunedoara - Căndeștii din Râu de Mori*, în "Revista de istorie", 37, 1984, nr. 6, p. 556-568.

⁶⁶ A. A. Rusu, I. A. Pop, I. Drăgan, *op. cit.*, p. 233.

⁶⁷ C. Feneșan, *op. cit.*, p. 185 (cu regist greșit).

capitulului din Alba Iulia să-i introducă pe beneficiari în stăpânire, iar capitlul consemnează că punerea în stăpânire s-a făcut fără nici o împotrivire (la 30 iunie) și răspunde regelui în acest sens (la 17 iunie)⁶⁹. Tot în ziua de 8 iunie 1458, același rege dăruiește aceluiași Ladislau, fiul lui Stanciul de Ponor și prin el lui Mihail, fratele său după tată, partea din pomenita posesiune Ponor ce aparținuse răposatului Dumitru de Râu Bărbat (fiul lui Barbu și nepotul lui Lelu), mort fără să aibă urmași masculini (*defectum seminis*)⁷⁰. Prin urmare, porțiunea respectivă revenise legal "sfintei coroane" și regelui care decisese să-i găsească un nou stăpân în persoana acestui Ladislau. Documentul emis la Buda, în 3 iulie 1458, în favoarea cnezilor din Băiești și evocat în istoriografie în legătură cu șirul de stăpâni ai moșiilor Ponor și Ohaba-Ponor⁷¹, nu se află în relație cu aceste posesiuni, întrucât în Țara Hațegului se cunosc azi cam 20 de "ohabe" ("hobițe", "ohăbițe", "habe" sau "villae liberae"), repartizate în 9 cnezate de vale⁷², iar Băieștenii au fost desigur dăruiți (confirmați) cu o "ohabă" din preajma satului lor sau de pe Valea Râului Alb. De altfel, Radu Popa a și identificat această Ohabă a Băieștenilor cu satul Vaidei, denumit în epocă *Wayda Ohaba* (azi Râu Mic, comuna Sălașu de Sus)⁷³. Nici în documentul din 8 mai 1492, legat tot de Băieșteni, nu este vorba despre Ohaba-Ponor⁷⁴.

Daniile făcute în ianuarie-iunie 1458 și evocate mai sus erau, evident, generatoare de conflicte: pe de o parte, deoarece aceeași jumătate de Ponor a fost dăruiată unor donatari diferiți, anume Căndeștii și Ponoreni (aceștia din urmă, cu diplomă datată ulterior celei deținute de Căndești, vor renunța mult timp la confruntare, mulțumindu-se deocamdată cu o treime din Ponor și Ohaba); pe de altă parte, fiindcă rudele lui Dumitru de Râu Bărbat, mort prin 1457-1458, nu se împăcau cu gândul că au pierdut atâtea sate și părți de sate în favoarea Căndeștilor. Un document din 1459 vine să demonstreze că intruziunea Căndeștilor în posesiunile enumerate mai sus nu a rămas fără urmări din partea celor din Râu Bărbat. Într-adevăr, în urma protestului lui Ladislau (probabil fiul lui Costea) de

---

⁶⁸ *Ibidem*, p. 185-186.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 186-187.

⁷⁰ A. A. Rusu, I. A. Pop, I. Drăgan, *op. cit.*, p. 234-236.

⁷¹ Vezi C. Feneșan, *op. cit.*, p. 182-183.

⁷² R. Popa, *op. cit.*, p. 140, 184-185. Termenul de "ohabă" a desemnat inițial o așezare sătească nouă, întemeiată de locuitorii unui sat învecinat și având statut de "villa libera", adică de așezare liberă de a fi stăpânită de întemeietori (eventual, scutită pentru o perioadă anume de îndatoriri către puterea centrală).

⁷³ *Ibidem*, p. 86, 129.

⁷⁴ C. Feneșan, *op. cit.*, p. 183-184, nota 11.

Râu Bărbat, al lui Ioan zis Pagan și al celor apropiați lor, anume Valentin Barb, Clara, văduva lui Barbu, fiul lui Lelu și Ciula (*Chywla*), fiica nemăritată a aceluiași Barbu, regele Matia poruncește, în februarie 1459, autorităților hunedorene să-i apere pe cei de mai sus contra Căndeștilor, care pretindeau pe nedrept că posesiunile și părțile de posesiune din Râu Bărbat, Ohăbița, Uric, Baru, Ponor și Federi rămăseseră fără moștenitori⁷⁵. Unii din acești opozanți ai Căndeștilor erau din familia lui Lelu, iar alții din familia protopopului Dobrotă⁷⁶, care avea cel puțin patru nepoți (Ladislau, Dobrotă, Simion și Iarul), unii de pe urma fiului său Costea și alții, desigur, de pe urma celorlalți fii (vezi anexa 1).

Din analiza acestui set de documente, se constată că:

a) într-un interval de un an (4 ianuarie 1457 - 29 ianuarie 1458), stăpânii unei jumătăți din Ponor se schimbă de două ori, în sensul că proaspăt dăruitul Dumitru, din familia de Râu Bărbat, este înlocuit cu cei doi Căndești; aceștia din urmă primesc, de altfel, toate posesiunile și părțile de posesiune dăruite, la 4 ianuarie 1457 (excepție face, poate dintr-o scăpare a scribului, satul Uric, zis și Plăișor), pomenitului Dumitru;

b) pretextul acestei schimbări - pretext invocat de Căndești - a fost moartea fără urmași masculini a nepotului lui Lelu de Râu Bărbat, cu toate că acest lucru nu se menționează acum în document și cu toate că rudele și apropiații acestui Dumitru susțineau contrariul (vezi anexa 1);

c) în același timp, Ladislau, vărul lui Petru de Ponor (cel răsplătit la Târgoviște, în 1447, de către Iancu de Hunedoara), obține o confirmare de la regele Matia pentru treimea din Ponor și Ohaba, stăpânită în condiziune de comună cu rudele sale și tot el (cu un frate Mihail, dar fără celelalte rude alături de care mai stăpânea la Ponor) primește jumătatea din Ponor ce fusese a răposatului Dumitru și care jumătate, cu nici cinci luni în urmă, fusese dată Căndeștilor; este a treia schimbare de stăpâni la Ponor în mai puțin de doi ani;

d) prin urmare, la 1458, Ladislau de Ponor și ai săi stăpâneau o jumătate plus o treime din posesiunea Ponor, adică cinci șesimi din ea; situația s-a inversat în raport cu începutul de secol XV, când urmașii lui Lelu de Râu Bărbat dețineau patru șesimi la Ponor. Această situație este valabilă de drept, deoarece de fapt Ladislau și Petru de Ponor, cu apropiații lor, în urma acerbei concurențe ivite, se vor mulțumi, se pare, deocamdată, numai cu o treime din Ponor și Ohaba.

Adevărata dispută asupra posesiunilor și părților de posesiune rămase de pe urma lui Dumitru, fiul lui Barbu de Râu Bărbat (disputa se va referi implicit și la jumătatea din Ponor), abia acum începe

⁷⁵ A. A. Rusu, I. A. Pop, I. Drăgan, *op. cit.*, p. 243.

⁷⁶ R. Popa, *op. cit.*, p. 115-117.

și durează până în jur de 1480. Ea se desfășoară între nobilii din Râu Bărbat și Căndești. Astfel, la 14 iunie 1473, regele Matia dă de știre că Dumitru, Valentin, Ștefan, More și Mihail, apoi Stanciul, Ștefan Ardeleanul, Ladislau Românul, Emeric, Nicolae, Stanciul și Iarul de Râu Bărbat (unii dintre ei protestaseră și la 1459) i-au oprit pe Ladislau Căndea de Râu de Mori, pe fiii săi Nicolae și Mihail și pe fratele său Căndreș de la stăpânirea posesiunilor Hobița, Uric, Federi și a părților de posesiune din Ponor și Bar⁷⁷. Deci, după 1458, Căndeștii au eludat atât drepturile Ponorenilor, cât și ale celor din Râu Bărbat, care aveau diplome de stăpânire mai vechi, pentru mai toate posesiunile pomenite (excepție Uric). Oricum, stăpânirea Căndeștilor la Ponor s-a exercitat efectiv, din moment ce, în 1495, nobila doamnă Vișa, fiica Anei, fiica lui Ioan Căndea își cerea dreptul pătrimii după mama sa, convenit din bunurile Căndeștilor, între acestea fiind menționată și porțiunea din Ponor⁷⁸ (vezi anexa 3).

În 1476, patru nobili din Râu Bărbat (Ladislau, Ștefan, Dumitru și Valentin), rude și frați de moșie, se plâng regelui Matia contra Căndeștilor, despre care spun că ocupau pe nedrept posesiunile lor din Râu Bărbat, Ponor, Bar, Uric, Ohăbița și Federi⁷⁹. În consecință, regele poruncește voievodului Transilvaniei să cerceteze pricina și s-o rezolve. În urma investigațiilor, voievodul dă sentința în favoarea nobililor din Râu Bărbat, numiți acum mai detaliat. Este vorba despre Danciul, fiul răposatului Itul, alt Danciul, fiul răposatului Petru, Ștefan, "fiul numitului Danciul", Dumitru, fiul lui Costea, Valentin, fiul răposatului), Ștefan, fiul *Bard* (Barbu răposatului Neag și despre Filip, Stanciul și Mihail, fiii răposatului Ioan (Ladislau, care pomise acțiunea, lipsește din acest șir, probabil dintr-o scăpare sau fiindcă a fost reprezentat înaintea voievodului de fratele său Dumitru). Ca rezultat al acestei decizii, în 1478, Ladislau Românul de Râu Bărbat, cu Dumitru, Ștefan și Valentin, numiți "frați" (ultimii doi trebuie să fi fost doar devălmași cu Ladislau și Dumitru), primesc un nou act de danie de la regele Matia pentru posesiunile Ohăbița, Federi și Plăișor (Uric) și pentru părțile lor din Râu Bărbat, Ponor și Baru, ce nu țineau de cetatea regală Hunedoara⁸⁰. Dar Căndeștii nu au renunțat la pretențiile lor, deoarece aveau și ei, cum se știe, documente de danie pentru aceleași posesiuni. S-a ajuns, de aceea, în 1479, la o împăcare și departajare între cele două părți, în ceea ce privește bunurile rămase de pe urma răposatului Dumitru, fiul lui Barbu: posesiunea Federi, jumătatea din Ponor și cele două porțiuni din Baru rămân la Mihail, fiul lui Ladislau Căndea, la Andrei, fiul lui Ioan Căndreș și la ceilalți frați ai lor de sânge, în timp ce Uric, Ohăbița și pătrimea din Râu Bărbat sunt

⁷⁷ A. A. Rusu, I. A. Pop, I. Drăgan, *op. cit.*, p. 306.

⁷⁸ A. A. Rusu, *op. cit.*, p. 564.

⁷⁹ Csanki D., *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, V. Budapesta, 1913, p. 156-157.

⁸⁰ *Ibidem*, p. 157.

recunoscute nobililor Ladislau Românul, Valentin, Ștefan, Simion sau Simeon (*Zemen*) și Danciul de Râu Bărbat (înțelegerea a fost confirmată la 1482 de către voievodul Ștefan Bathory)⁸¹. La cererea acestui voievod, în 1480, capitlul din Alba Iulia a procedat la introducerea în stăpânire a celor două grupuri de feudali: Mihail Căndea și Andrei Căndreș, cu frații lor Nicolae, Ioan, Ladislau, Mihail și Petru, pe de o parte și Ladislau Românul, Valentin, Ștefan, Iacob, Simion și Danciul, pe de alta⁸². Observăm că, față de actul împăcării din 1479, apare în plus între cei din Râu Bărbat un Iacob, despre care nu se dau amănunte.

În acest moment, vechea dispută între Căndești și nobilii din Râu Bărbat nu mai este de actualitate, însă izbucnesc, după o vreme, neînțelegeri în interiorul grupului de nobili din Râu Bărbat, inițial pentru un sfert din Râu Bărbat și Livadia de Câmp, iar apoi și pentru Uric și Hobîța. Controversa pleacă de la 30 septembrie 1462, când Ladislau, fiul lui Costea de Râu Bărbat cu frații săi Dobrotă, Simion și Iarul primeau singuri de la rege o pătrime din Râu Bărbat și una din Livadia, dar punerea în stăpânire nu s-a putut face, deoarece au fost împotriviți (între ei, un Danciul, fiul lui Petru Bunea)⁸³. În 1493, sub un rege nou, Danciul, Valentin, Petru, Nicolae, Stanciul și Ladislau de Râu Bărbat obțin pentru ei sferiturile respective din posesiunile Râu Bărbat și Livadia (om de mărturie regal este Petru de Ponor), dar există și acum împotriviți⁸⁴. Aceștia din urmă, anume Filip cu fratele său Petru și Iovănaș cu fratele său Șușman (de Râu Bărbat), ajung în conflict direct cu Danciul (cu fiii săi Petru, Sandrin, Dumitru, Lațcu, Danciul), Valentin (cu fiii Mihail și Lațcu), Nicolae (cu fiul Ștefan), Stanciul (cu fiii Petru și Giurcă) și Ladislau de Râu Bărbat, în același an 1493⁸⁵. În fine, în 1494, Petru și Ștefan, nobili de Râu Bărbat, se plâng voievodului Transilvaniei că părțile lor din Râu Bărbat, Uric, Ohăbița și Livadia de Câmp sunt ocupate pe nedrept de fiii răposatului Costea, anume Ladislau, Simion (*Zemen*) și Dobrotă, caracterizați ca "preoți români" (*presbiteri wolachi*)⁸⁶, poate numai ultimii doi. Trecuseră 32 de ani de când aceștia, alături de fratele lor Iarul, primiseră de la rege pătrimea din Râu Bărbat și Livadia. Între timp, același rege Matia, la 8 aprilie 1482, dăruia fiului său natural (venit pe lume în 1473), numit Ioan Corvinul, "cetatea noastră părintească și de moștenire, Hunedoara", împreună cu târgul omonim, cu alte târguri, posesiuni, vămi, părți de posesiuni, predii, mine, saline,

---

⁸¹ Hurmuzaki, II/2, p. 276.

⁸² ANM, DI. 45 820.

⁸³ Csanki D., *op. cit.*, p. 156; A. A. Rusu, I. A. Pop, I. Drăgan, *op. cit.*, p. 250.

⁸⁴ ANM, DI. 29 555.

⁸⁵ ANM, DI. 29 559.

⁸⁶ Csanki D., *op. cit.*, p. 157.

minerale de aur și argint și altele⁸⁷. Între cele dăruite vlăstarului regesc, se aflau și târgul Hațeg, cu posesiunile Subcetate, Băiești și Ponor și cu părțile de posesiune Livadia, Râu Bărbat, Paroș și Mățești (azi Zăvoiul). Printre vecinii prezenți la punerea în stăpânire, au fost și câțiva hațegani, între care chiar Mihail Căndea. Prin acest act din 1482, era reactualizat dreptul asupra Ponorului pe care Hunedoreștii - prin lancu - îl dobândiseră în 1453. Justificarea acaparării Ponorului și a altor sate hațegane de către Hunedorești era, la 1482, apartenența acestora la domeniul Hunedoarei, ceea ce reprezenta un abuz. Cât timp a trăit suveranul, nu s-a ridicat nici un protest contra vlăstarului regesc. Dar încă în anul morții lui Matia (1490), Căndeștii obțin scrisoare de opreliște contra lui Ioan Corvinul, care deținea pe nedrept, spun ei, o serie de proprietăți și venituri⁸⁸. De asemenea, la 25 mai 1492, nobilii Ioan, Petru, Stroia și Voinea sau Oană (*Vohna*) de Ponor protestează înaintea voievodului Transilvaniei, Ștefan Bathory, pentru treimile lor din posesiunile Ponor și Ohaba, care fuseseră răpite pe nedrept odinioară și anexate cetății Hunedoara de către castelanul Toma Kys; protestul este urmat de porunca voievodului către autoritățile comitatului, cu deosebire către adunarea nobililor comitatului Hunedoara și districtului Hațeg⁸⁹, de a reda Ponorenilor ceea ce li se cuvenea⁹⁰. Nu peste mult timp, la 17 ianuarie 1493, regele Vladislav II îi confirmă pe nobilii Petru, Ioan și Stroia de Ponor în stăpânirea posesiunii Ohaba și a unei jumătăți din Ponor⁹¹. Prin urmare, acești nobili obțin de la rege recunoașterea dreptului lor asupra a mai mult decât o treime, pe care o reclamaseră ca fiind inclusă abuziv în domeniul cetății Hunedoara. Un document din 26 februarie 1493 consfințează faptul că nobilii Petru, Ioan și Stroia de Ponor fuseseră puși în stăpânirea Ohabei și a jumătății din Ponor fără împotrivire⁹². În același an (o vor face și în 1495), nobilii din Ponor (frații Ioan, Petru, Oană, Vâlcul și Roman), alături de Căndești, se opun lui Ladislau Arca, deoarece acesta voia să fie pus în stăpânire la Livadia și Valea Lupului⁹³. Tot în 1493, nobilul Nicolae, fiul răposatului Mihail, fiul lui Ștefan de Paroș, zălogea nobilului Petru, fiul răposatului Hălmagiu de Ponor, o pătrime din părțile de posesiune

⁸⁷ ANM, DI. 37 653. Vezi I. A. Pop, *Mărturii documentare privind domeniul Hunedoara la sfârșitul secolului al XV-lea*, în "Studia Universitatis Babeș-Bolyai", Historia, XXXII, 1987, fasc. 2, p. 17-19, 22-24.

⁸⁸ ANM, DI. 46 144.

⁸⁹ Vezi I. A. Pop, *Instituții medievale românești. Adunările cneziale și nobiliare (boierești) din Transilvania în secolele XIV-XVI*, Cluj-Napoca, 1991, p. 115-120.

⁹⁰ C. Feneșan, *op. cit.*, p. 187-188.

⁹¹ *Ibidem*, p. 188.

⁹² ANM, DI. 46 212.

⁹³ ANM, DI.29 560, DI. 30 489.

pe care el le avea în Ponor și Ohaba; în 1501, pomenitul Nicolae de Paroș îl reclama pe Petru de Ponor că ocupase părțile din Ponor și Ohaba pe care le luase cu titlu de zălog⁹⁴. Reiese deci că și nobilii din Paroș stăpâneau mărunte părți de posesiune la Ponor și Ohaba, părți pe care nobilii locali încercau să le recupereze pe orice cale.

Cu toate acestea, principalii rivali ai localnicilor la Ponor și Ohaba rămăseseră, după 1479-1480, Cândeștii. Nici aceștia nu trăiau în deplină armonie, dacă, la 2 februarie 1496, Mihail Kendefy îl oprea pe vărul său Petru Kenderes de la înstrăinarea unor posesiuni și părți de posesiune, între care și Ponorul⁹⁵. Însă la 1 iulie 1496, cei doi Cândești, împreună, sunt întăriți de către regele Vladislav II în posesiunile lor, anume Râu de Mori, Suseni, Brazi, Ostrovel, Nucșoara, Ohaba Sibîșel, Valea, Federi, jumătățile de posesiune din Ponor, Bar, Cârnești, Pâclișa, Unciuc, Sânpetru, Reea, plus părțile din Poieni, Galați și Fizești⁹⁶. Noua confirmare dată în favoarea Cândeștilor a stârnit, cum era de așteptat, acerbe împotriviri ale micilor stăpâni din Galați, Fizești, Ponor, Bar și alte locuri. Pentru jumătatea de Ponor, s-au opus la punerea în stăpânire Stroia, Petru, Ioan, Oană, Vâlcul, Daniel și Roman. În 1499, nobilii Dragomir (*Dragwmer*) și Neag (*Naag*) de Bar se plâng voievodului Transilvaniei că familia Cârdea (Mihail Cârdea și Petru Cârdeș), sub pretextul daniei din 1496, intenționează să le răpească jumătatea lor din Bar⁹⁷. La 8 iunie 1499, printr-un mandat al voievodului Transilvaniei către capitulul albens, Cârdeștii fac o nouă încercare spre a fi puși în stăpânire, pe baza confirmării din 1496, dar iarăși întâmpină împotrivire în mai multe locuri, între care și Ponor, unde se opun aceiași nobili Stroia, Vâlcul și Petru⁹⁸. Profitând de o împrejurare favorabilă din 1499, anume de confiscarea pentru necredință a bunurilor lui Petru Cârdeș, nobilii din Ponor vor avea, deocamdată, câștig de cauză. Astfel, un act din 20 august 1500, dă de știre că posesiunile întregi Ponor și Ohaba erau ale lor și că erau hotărnicite în favoarea lor⁹⁹. Victoria era însă destul de firavă, din moment ce, cum s-a văzut, încă în 1501, Nicolae de Paroș îl reclamă pe Petru de Ponor pentru ocuparea unor părți ce erau doar zălogite. Pe de altă parte, nici Cârdeștii nu au renunțat la luptă: un document din

⁹⁴ ANM, DI. 29 586; Csanki D., *op. cit.*, p. 220.

⁹⁵ ANM, DI. 27 567.

⁹⁶ ANM, copie în Colecția Solyom-Fekete, II, f. 122-124.

⁹⁷ *Ibidem*.

⁹⁸ ANM, DI. 30 494.

⁹⁹ ANM, DI. 30 949.

1507 atestă faptul că Ioan Căndea de Râu de Mori zălogise o serie de posesiuni, între care și Ponorul¹⁰⁰. Rezultă că disputa între Căndești și acești nobili locali nu va înceta nici în secolul XVI.

Între timp, Ponoreni se implică în alte acțiuni în zonă. Astfel, la 1 septembrie 1500, nobilul Petru Turcu (*Petru Turcus*) de Ponor o acuză din nou pe văduva lui "Sâmiuă" (*Szemjuan*), o nobilă doamnă de Pui, pentru paguba de 15 florini, produsă reclamantului de către aceasta din urmă¹⁰¹. În continuare, acești nobili de Ponor, în frunte cu Petru Turcu, încearcă pe la 1504 să-și împartă bunurile lor imobiliare din Ponor și Ohaba (de data aceasta se vede că moșiile nu erau întregi), deținute în indiviziune, dar nu au fost mulțumiți cu departajarea făcută, deoarece, prin anul 1511, își disputau încă în fața autorităților hunedorene un loc de pescuit, o pădure, un râu și un râu "cu moară" sau "al morii"¹⁰². Numele rudelor implicate în aceste dispute de la cumpăna secolelor XV și XVI sunt Petru Turcu, Vâlcul sau Vâlciul (*Walchwł, Wilkwł*), Stroia, Voinea sau Oană, Roman, Stanciul, Ianul, Vâlsan (*Włzan*), Mihail. Din documentul de la 20 august 1504 (legat de ieșirea din indiviziune), pare să reiasă că Vâlcul, Stroia, Voinea, Roman și Stanciul erau frați de sânge (după tată) cu Petru Turcu de Ponor: *exponitur nobis in personis nobilium Petri et Walchwł de Ponor, quomodo ipsi, cum nobilibus Ztroya, Vohna, Roman et Ztanchwł, de eadem Ponor, fratribus suis carnalibus...*¹⁰³ (vezi anexa 2). Frate cu aceștia poate să fi fost și nobilul Ioan de Ponor, pomenit în câteva documente mai vechi și, poate, decedat între timp.

Se constată că în deceniul 1480-1490, vechile dispute sunt aplanate datorită împăcării și înțelegerii dintre Căndești și nobilii din Râu Bărbat (1479) și daniei făcute de rege lui Ioan Corvinul (1482). În deceniul care a urmat morții suveranului însă, controversese reîncep pe față între nobilii menționați (Căndești, Ponoreni) și domeniul Hunedoarei, al cărui stăpân era Ioan Corvinul (rămas acum fără protecție regească), între Căndești și cei din Ponor, între aceștia din urmă și Ladislau Arca și, în fine, chiar în interiorul grupurilor de nobili din Râu Bărbat și Râu de Mori, adică între rude și foști aliați.

La capătul tulburatului secol XV, constatăm că mai multe familii și-au disputat stăpânirea asupra posesiunilor Ponor și Ohaba-Ponor, organizate din vechime, conform principiilor dreptului feudal românesc, după rânduiala cnezială și integrate apoi cutumei din Regatul Ungariei, adică

¹⁰⁰ Ioan A. Pop, *Din documentele Arhivelor Naționale Slovace de la Bratislava despre Țara Hațegului la începutul secolului al XVI-lea*, în "Sargetia". XVIII-XIX, 1984-1985, p. 218.

¹⁰¹ C. Feneșan, *op. cit.*, p. 189.

¹⁰² *Ibidem*, p. 189-191.

¹⁰³ *Ibidem*, p. 189.

dreptului feudal de inspirație apuseană. Principalele familii care au avut stăpâniri la Ponor și Ohaba-Ponor în secolul XV, în ordinea menționării lor în izvoare, au fost: 1) urmașii cnezului Lelu de Râu Bărbat și alți nobili originari de acolo; 2) urmașii unei (unor) familii cneziale locale din Ponor; 3) lancu de Hunedoara și moștenitorii săi; 4) Cândeștii de Râu de Mori (vezi anexele). Trebuie să observăm că această ordine reflectă succesiunea momentelor obținerii drepturilor oficiale de stăpânire, dar nu și vechimea stăpânirilor reale, bazate pe dreptul cutumiar românesc. Astfel, presupunem, pe baza indiciilor existente, că fiii lui Lelu uzurpaseră la 1404 și chiar anterior vechi drepturi tradiționale de stăpânire, avute de cnezii locali din Ponor¹⁰⁴. Unul dintre aceștia încerca încă la 1408 - după cum s-a menționat - să iasă de sub tutela Leleștilor. Se mai cuvine să relevăm că toate cele patru familii (grupuri de familii) avute în atenție sunt de origine cnezială și românească, cele mai multe păstrându-și specificul etnic pe parcursul secolului XV.

Între toți stăpânii Ponorului și ai Ohabei-Ponor (inclusiv în interiorul familiilor locale), a existat o competiție pentru acapararea a cât mai multor drepturi în aceste posesiuni, fapt care a condus la conflicte și procese. Între competitori, unul foarte redutabil era statul feudal maghiar, simbolizat prin rege și prin instituțiile adiacente (de exemplu, cetățile regale). Astfel, încă înainte de 1404, Ponorul (ca mai toate satele/cnezatele hațegane), fusese inclus formal în domeniul cetății regale Hațeg, ceea ce însemna că stăpânii locali trebuiau să dea cetății o cotă parte din venituri și să vegheze la exercitarea altor îndatoriri. Chiar și în momentul daniei inițiale către Lelești (1404) se precizează această apartenență a Ponorului la domeniul cetății Hațeg. Mai târziu, înainte de jumătatea secolului XV, când există indicii că stăpânirea la Ponor se exercita (și) cu drept nobiliar, s-a produs ieșirea din domeniul cetății (deși, la 1453, întreaga posesiune e prezentată ca parte a domeniului Devei). Dar statutul Ponorului a rămas mereu labil din acest punct de vedere, din moment ce, la 1492, satul (împreună cu Ohaba vecină), încearcă să se desprindă din domeniul Hunedoarei, în care fusese inclus "odinioară, pe nedrept". Această uzurpare se va fi produs, probabil, după 1453 - când lancu de Hunedoara își mai adăuga câteva zeci de sate (între care și Ponorul) și târguri la cele peste 900, pe care le deținea -și înainte de 1482, când, după cum s-a arătat mai sus, Ponorul era considerat parte a domeniului Hunedoarei. Pe parcursul acestui secol XV, se remarcă ușor, eludarea treptată a regulilor de stăpânire cnezială și românească și înlocuirea acestora cu principiile dreptului feudal apusean, bazate pe actul scris de danie de la rege, pe înnobilare, pe dreptul primului născut, pe pătrimea cuvenită fetelor (*quarta puellaris*) etc.

---

¹⁰⁴ Prin urmare, observația că Ponorul nu avea familie cnezială sau nobiliară proprie (vezi R. Popa, *op. cit.*, p. 140) nu se poate susține.

Reluând lucrurile sub aspect genealogic, se constată că, *de iure*, cel puțin două generații originare din Râu Bărbat au stăpânit la Ponor până la 1458. Este vorba despre Barbu, Dumitru, Ștefan, Danciu și Giurcă, fiii lui Lelu și despre Dumitru, fiul pomenitului Barbu. Dintre cei din prima generație, Ștefan pare să fi rezidat chiar la Ponor, dar nu se știe exact cum și-a pierdut el o parte din drepturi în favoarea nepotului Dumitru. Acest Dumitru murise după 4 ianuarie 1457 (când era confirmat în stăpânirile sale), dar înainte de 8 iunie 1458 (când este menționat ca mort fără urmași masculini), dacă nu cumva chiar înainte de 29 ianuarie 1458 (când Cândeștii obțineau oficial posesiunile lui, inclusiv jumătate din Ponor). Cu toate acestea, în 1459 și în 1473, cum s-a arătat, un grup de mici feudali din Râu Bărbat (din familia lui Lelu, a protopopului Dobrotă și, poate, din altele), contestă drepturile de stăpânire ale Cândeștilor la Râu Bărbat, Hobița, Uric, Federi, Bar și Ponor. Poate că unii din cei ce protestau contra Cândeștilor erau urmașii lui Ștefan de Ponor, fiul lui Lelu (sau, la 1459, putea să fie chiar Ștefan însuși) și rezidau în zona din Ponor (o șesime din posesiune) ce făcuse parte din treimea cnezatului Ponor, Strei și Livadia, menționată la 1404 și nepreluată de Cândești. Cu alte cuvinte, după moartea lui Dumitru, fiul lui Barbu, și după departajarea din 1479, cei din Râu Bărbat mai puteau să dețină cel mult o șesime din Ponor, veche porțiune din cnezatul Ponor, Strei și Livadia, divizat încă înainte de 1404.

În mod curios, cei mai activi în lupta contra Cândeștilor nu au fost urmașii lui Lelu, ci aceia ai protopopului Dobrotă și ai rudelor lui. Unul din fiii protopopului, anume Costea, a avut, se pare, cinci băieți: Ladislau, Dumitru, Dobrotă, Simion și Iarul. Dintre ei, Ladislau a ajuns curtean regal și slujbaș al lui Iancu de Hunedoara (mențiune din 1462) și, de pe această poziție de mare prestigiu, s-a situat în fruntea luptei contra Cândeștilor. El a fost numit, credem, și Ladislau Românul (*Olah*), datorită mai ales anturajului străin în care s-a mișcat. A avut o viață neobișnuit de lungă, fiind prezent în documente din epoca lui Iancu până în 1494. Cel puțin doi din fiii lui Costea - Simion și Dobrotă - au urmat calea preoției, ca și bunicul lor.

Încercăm și alte identificări, tot cu titlu de ipoteză: Ioan Pagan (1459) ar putea fi fiul lui Neagu¹⁰⁵, fratele protopopului Dobrotă; Valentin Barb (1459) este fiul lui Barbu și deci frate cu Dumitru, Stanciu și Ciula; Ștefan (1459) poate să fie chiar fiul lui Lelu sau al unui Neagu, rudă cu protopopul Dobrotă; Danciul, fiul unui Petru (1462; 1476), ar putea fi nepotul lui Zeru (rudă cu protopopul Dobrotă) sau al lui Filip (1411) etc. Danciul, fiul lui Itul de Râu Bărbat (1476) este membrul unei familii nobiliare care, de la Itul încoace, numără circa zece generații cunoscute¹⁰⁶.

¹⁰⁵ Pentru acest Neagu, protopopul Dobrotă și alte rude ale lor din Râu Bărbat, la începutul secolului XV, vezi *Ibidem*, p. 115-117.

¹⁰⁶ Mike S., *Collectio Genealogicae Nobilitatis Transsilvanicae*, vol. B1, p.334-335 (Manuscris la Bibl. Academiei, filiala Cluj, cota provizorie A. 421).

Cândeștii, dăruți la 29 ianuarie 1458 cu exact aceleași posesiuni și părți de posesiune donate cu un an înainte lui Dumitru, fiul lui Barbu de Ponor (excepție satul Plăișor sau Uric, nepomenit la 1457), sunt Ladislau, fiul lui Căndea și fratele său, Ioan Căndreș. Cum s-a menționat, Căndeștii au fost contestați în mai multe rânduri pentru posesiunile Hobita, Uric, Federi și pentru părțile din Râu Bărbat, Bar și Ponor, de către grupul de feudali din Râu Bărbat (sau originari de acolo). Cei numiți la 1473 dintre Căndești sunt Ladislau Căndea, cu fiii săi Nicolae și Mihail și cu fratele Căndreș. În fine, la 1496, Mihail Căndea și Petru Căndreș (vărul lui Mihail și fiul lui Ioan Căndreș) obțin confirmarea stăpânirii pentru o seamă de posesiuni, inclusiv pentru jumătate din Ponor, dar sunt contestați de urmașii lui Petru de Ponor. Cu alte cuvinte, Căndeștii pomeniți în secolul XV, în documente referitoare la Ponor, sunt Căndea Lațcu (numele românesc al lui Ladislau), fratele său, Ioan Căndreș, fiii lui Ioan Căndea (Căndreș), apoi Nicolae și Mihail, fiii lui Căndea Lațcu și vărul lor Petru Căndreș. Pe Mihail Căndea și Petru Căndreș, finalul veacului XV îi găsește încercând să intre legal în stăpânirea unei jumătăți din Ponor (vezi anexa 3).

Hunedoreștii (vezi anexa 4) nu au rămas prea mult timp stăpâni în Țara Hațegului, datorită stingerii neamului. Pe de altă parte stăpânirea lor, inclusiv la Ponor, pare să fi fost una superioară, suprapusă, fără dislocarea concretă a vechilor feudali locali. Ne vine greu să credem că Iancu de Hunedoara, după ce l-a răsplătit cu atâta dărnicie pe credinciosul său Petru, fiul lui Stroia, la Târgoviște, în anul 1447, să-i fi luat Ponorul peste șase ani. Aceeași impresie o lasă și atitudinea regelui Matia. Acesta, după ce îi întărește pe Căndești (1458) și pe Ponoreni (1458) în stăpânirea părților lor din Ponor, după ce emite "scrisori" de opreliște împotriva Căndeștilor și în favoarea celor din Râu Bărbat, în legătură tot cu Ponorul și cu alte posesiuni, donează o mulțime de sate din Hunedoara și Hațeg (inclusiv Ponorul) fiului său Ioan Corvinul (la 1482). După moartea acestuia (1504), posesiunile au revenit de drept nepotului lui Matia, Cristofor, mort și el de timpuriu (1505), iar apoi au revenit coroanei, deoarece neamul lui Iancu de Hunedoara se stinsese pe linie masculină. La 8 decembrie 1506, regele Vladislav II dona aceste vaste posesiuni Beatricei, văduva lui Ioan Corvinul și fiicei lor Elisabeta¹⁰⁷. După moartea văduvei lui Ioan Corvinul (1510), aceste bunuri (inclusiv Ponorul) sunt date, la 22 martie 1510, celui de-al doilea soț al acesteia, anume Gheorghe de Brandenburg¹⁰⁸.

¹⁰⁷ I. Pataki, *Domeniul Hunedoara la începutul secolului al XVI-lea. Studiu și documente*, București, 1973, p. 132-138.

¹⁰⁸ *Ibidem*, p. 141-144.

În tot timpul cât Hunedoreștii (Corvineștii) și urmașii lor au figurat ca stăpâni la Ponor, s-a exercitat în continuare acolo, tacit, și stăpânirea feudalilor locali pomeniți mai sus, care au obținut privilegiul (daniei și confirmări) de la regii Ungariei și voievozii Transilvaniei pentru pârțile lor din Ponor.

În fine, cum observam mai sus, cei mai vechi stăpâni cneziali cunoscuți și originari din Ponor au fost Stroia și Stanciul de Ponor cu înaintașii lor. Aceștia doi trebuie să fi fost frați, deoarece copiii lor, Petru cu Hălmagiu, de o parte și Ladislau, de alta, sunt înfățișați drept veri. Hălmagiu, pomenit în documentele de la 1447 și 1458, a avut mai mulți copii, între care, Petru Turcu - probabil cel mai mare și, categoric, cel mai activ dintre ei, la cumpăna secolelor XV și XVI -, Ioan, Vâlcul (Vâlciul), Stroia, Voinea (Oană), Roman, Stanciul și Ilca. Este cert că Ladislau, fiul lui Stanciu de Ponor, se bucura de grația cu totul specială a regelui Matia, deoarece acesta, la scurt timp după preluarea domniei, emite într-o singură zi (cel puțin) trei documente în favoarea sa, prin care el primește o treime din Ponor și Ohaba (împreună cu verii Petru și Hălmagiu, care fuseseră titularii aceleiași daniel în 1447, dar care acum trec pe plan secund) și jumătate din Ponor (împreună cu fratele său Mihail), fostă a lui Dumitru, fiul lui Barbu, mort fără moștenitori direcți. Prin aceasta, Cândeștii ar fi trebuit să fie eliminați din Ponor, dar, cum s-a arătat, nu s-a întâmplat așa. Dania jumătății din Ponor, fostă a lui Dumitru (nepotul lui Lelu de Râu Bărbat), către Ladislau, fiul lui Stanciu de Ponor, ar putea să indice o relație de rudenie între acest Ladislau și Lelești, mai ales că Barbu de Râu Bărbat a avut un fiu numit Stanciu. Acesta din urmă ar fi putut să fie tatăl lui Ladislau de Ponor, deși, ca frate al lui Dumitru, ar fi trebuit să figureze și el ca proprietar la Ponor, ceea ce nu se întâmplă. Pe de altă parte, tatăl lui Ladislau de Ponor era frate cu Stroia, care nu are nici o legătură cu cei din Râu Bărbat. De aceea, amintita relație de rudenie rămâne în continuare incertă. Cu toate piedicile, teoretic, în anii 1492-1493, Petru Turcu cu unele rude ale sale stăpâneau în indiviziune întreaga posesiune Ohaba-Ponor și cel puțin o jumătate din Ponor, ei încercând să-și precizeze cotele-părți la 1504, dar fără succes deplin, deoarece la 1511 reclamau autorităților comitatense injusta împărțire.

În concluzie, se poate constata că urmașii celor confirmați de Iancu de Hunedoara în stăpânirea cu drept nobiliar a unei treimi din Ponor (deținută dinainte de către ei cu drept cnezial) și a unei treimi din Ohaba erau stăpâni ai acelorași moșii (sporite cu ceva) și în jurul anului 1500. Cândeștii par să fi pierdut mult din ceea ce avuseseră la Ponor - dar nu se resemnează - iar Corvineștii pierd totul prin stingerea neamului, o mare parte din averea lor ajungând în mâinile lui Gheorghe de Brandenburg la 1510. Acesta primește și Ponorul (deoarece el figura în daniile similare mai vechi și se considera în continuare, pe nedrept, că acest sat aparținea cetății Hunedoara), dar procedează ca și Corvineștii, adică nu-i dislocă pe stăpânii-nobili locali. Între acești stăpâni mărunți și fără importanță trebuie să-i plasăm și pe alți frați copărtași (menționați pe alocuri în documente) și pe urmașii fiilor lui Lelu de Râu Bărbat (fii care primeau la 1404 întinse părți din Ponor). Acești

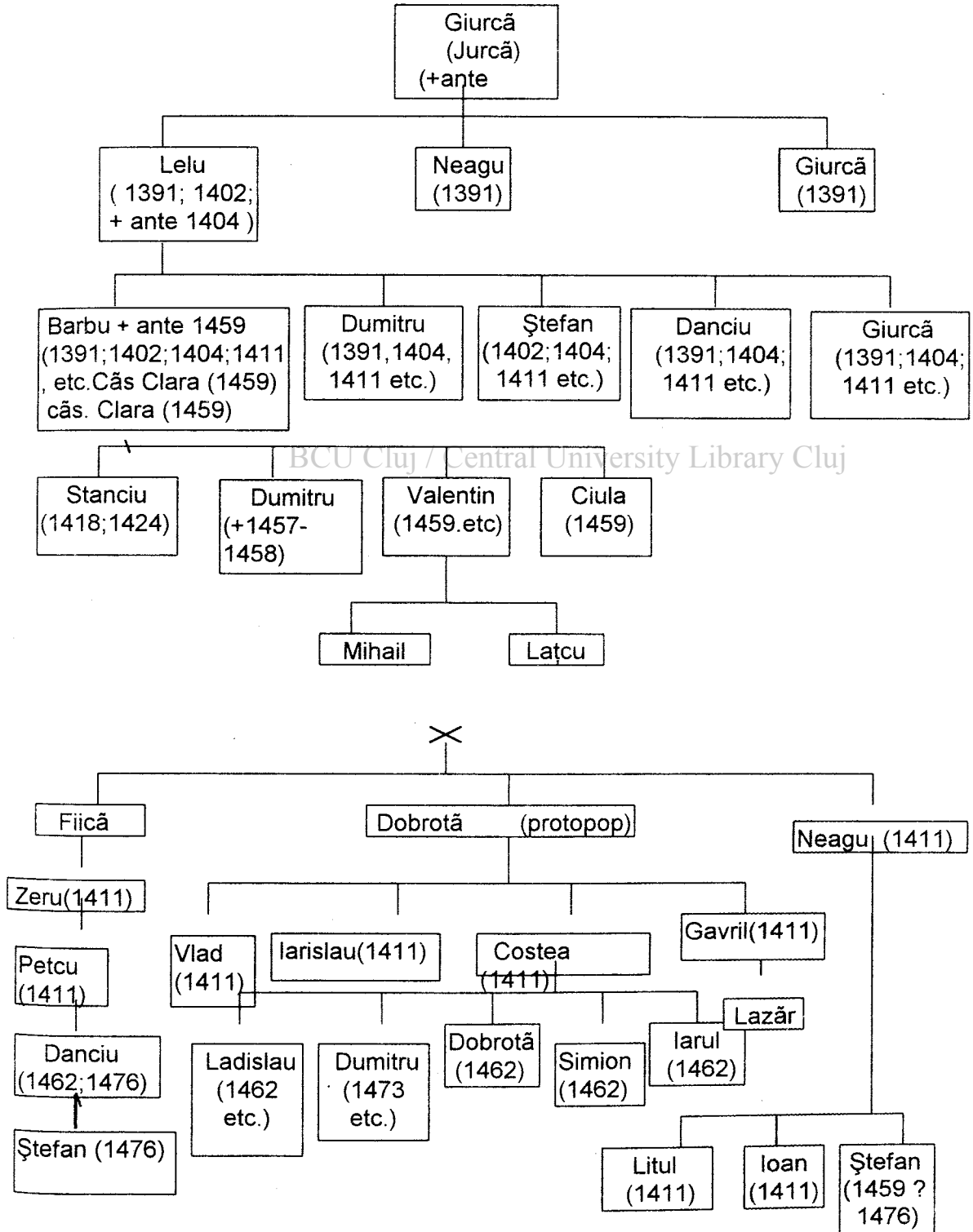
moștenitori protestau contra Căndeștilor de Râu de Mori la 1459 și 1473, dar nu vor reuși să păstreze la Ponor decât infime părți de posesiune până în finalul secolului XV.

Încercând o ierarhizare a familiilor care au stăpânit la Ponor în secolul XV, pe prim plan se situează de departe Hunedoreștii, cea mai bogată și mai importantă familie din Regatul Ungariei din acel timp. Urmează în ordine Căndeștii de Râu de Mori, cea mai importantă familie din Țara Hațegului, stăpânii a circa 20 de sate și părți de sate la un moment dat, având însă posesiuni și funcții (încredințate în primul rând de către lancu de Hunedoara) și în restul regatului. Fiii lui Lelu de Râu Bărbat (mai ales Barbu) au avut un rol important în districtul Hațegului la începutul secolului XV, ca membri ai adunărilor cneziale locale și ca oameni de măturie regali și voievodali. Cum s-a menționat, un urmaș al protopopului Dobrotă de Râu Bărbat a ajuns curtean regal și slujbaș al lui lancu de Hunedoara. În fine, Petru, fiul lui Stroia și vărul lui, Ladislau, fiul lui Stanciul de Ponor s-au ridicat spre jumătatea secolului XV, exclusiv datorită meritelor lor militare și credinței cu care i-au slujit pe lancu de Hunedoara și Matia Corvinul. În urma acestor merite, ei și-au oficializat calitatea de feudali, fiind recunoscuți drept cnezi-nobili¹⁰⁹. Chiar și în jurul anului 1500, nepoții și rudele lor, care participau la adunările românești districtuale și-și disputau micile lor părți din averea până atunci indiviză, se intitulau cu mândrie nobili, deși purtau, majoritatea, nume curat românești, articulate cu articolul hotărât enclitic, tipic limbii române. Aceste nume (Vâlcul, Oană, Stanciul, Stroia, Ionul, Petrul etc.) erau marca etniei și confesiunii sau legii lor distincte, iar titlul nobiliar reprezenta adaptarea la noile realități, din dorința de a-și menține și consolida rangul social. Familiile mai puternice și active au pus pe prim plan nobilitatea și ascendența social-politică, desprinzându-se până la urmă din rândul românilor (exemple: Corvineștii, Căndeștii), iar cele mai modeste au folosit înnobilarea ca o modalitate demnă de supraviețuire la nivel local, păstrându-și pentru multă vreme, dacă nu pentru totdeauna, prin cei mai mulți din membrii lor, specificul național și confesional (exemple: Ponoreni, cei din Râu Bărbat). Din acești mărunți cnezi înnobiți în evul mediu și ulterior, ai domnului Stroia de Ponor, vor descinde cele peste 12 500 de familii nobiliare românești înregistrate la începutul secolului XIX în Transilvania, Banat și Partium¹¹⁰, care vor da elita mișcării naționale românești în "secolul națiunilor" și vor orienta în mod decisiv conștiința publică spre unirea teritoriilor respective cu Români

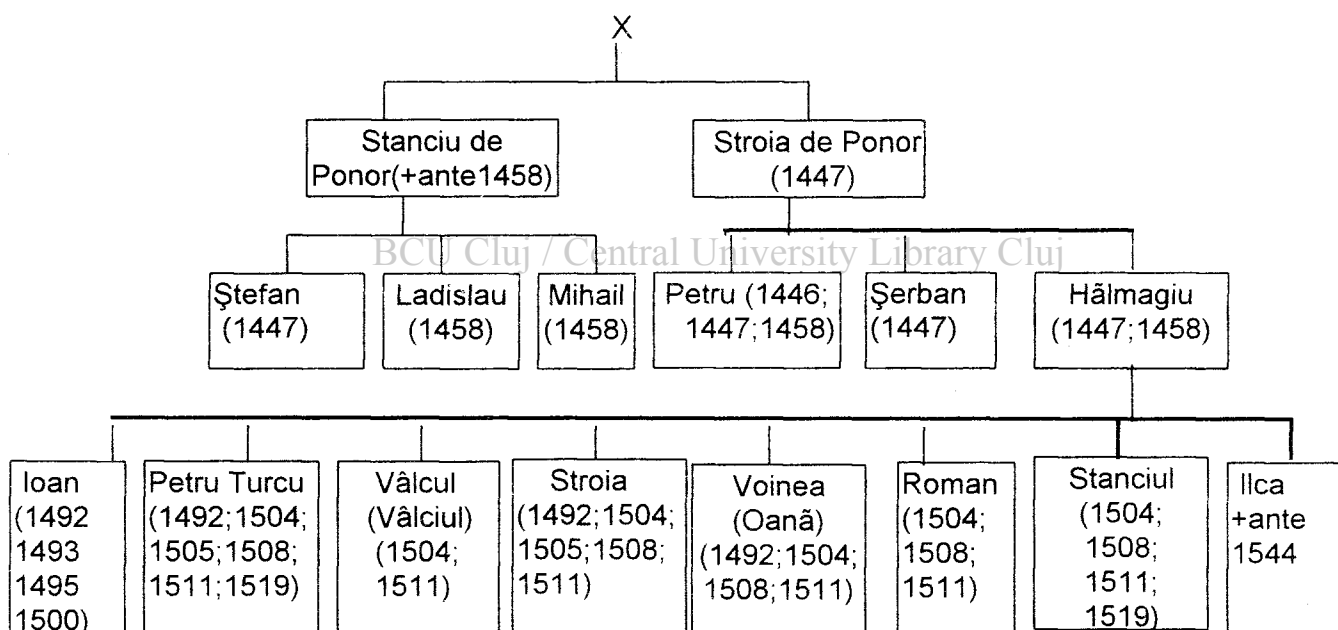
¹⁰⁹ Titlul nobiliar este mai vechi decât s-a presupus (C. Feneșan, *op. cit.*, p. 183) și datează, cum s-a arătat, din 1447.

¹¹⁰ L. Gyemant, *Mișcarea națională a românilor din Transilvania între anii 1790 și 1848*, București, 1986, p. 366.

Schițe genealogice
ale unor familii din Râu Bărbat
în secolul XV

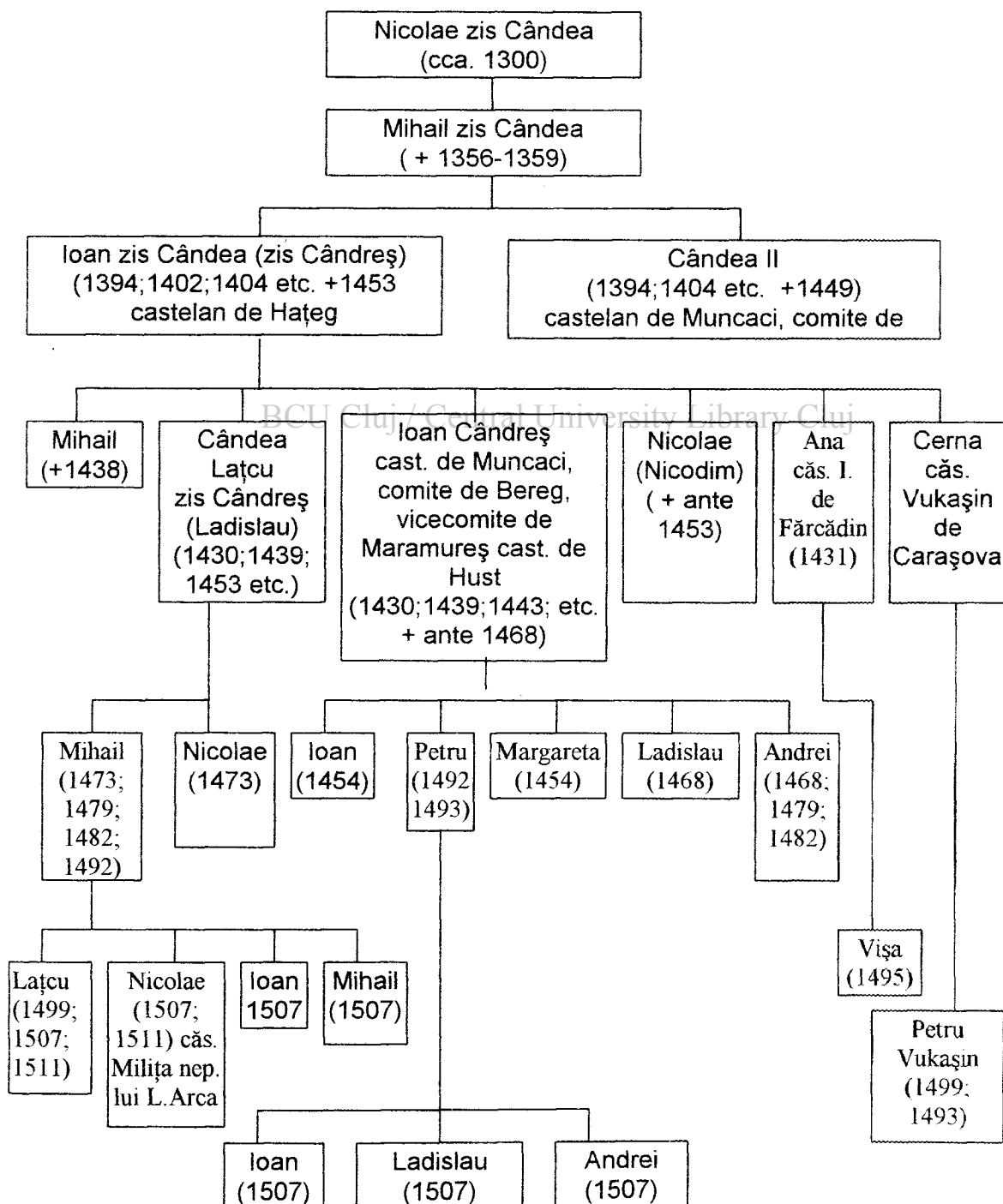

Schiță genealogică
a unei familii de Ponor (Țara Hațegului)
în secolul XV

Notă : În secolul XV și la începutul secolului XVI, mai apar ca stăpâni la Ponor, dintre localnici : Iuga, fiul lui Stanislau (1408), Stroia, fiul lui Nicolae (1447), Ioan, fiul lui Șerban (1458; acesta ar putea fi nepotul de frate al lui Hălmațiu și Petru, din schița de mai sus, dar nu există deocamdată nici o certitudine în acest sens), Ionul (1508; 1511; 1519), Iuan (1519), Vălcean (1508; 1511; 1519) și alții.

Schiță genealogică
a Cândeștilor de Râu de Mori
în secolul XV

Schiță genealogică
a familiei Hunedoreștilor (Corvineștilor)

